

КОНСУЛТАЦИИ

Проф. д-р ик. н. Петко Петков

ИКОНОМИЧЕСКИЯТ РЕГИОНАЛИЗЪМ В НОВИТЕ УСЛОВИЯ

Изтъкнато е, че интеграционните процеси в икономическите регионални обединения се задълбочават, поради което редица от тях преминават от по-нисши в по-висши. Ускорява се процесът на създаване на нови зони за свободна търговия. Някои от тях ще обединяват държави от различни континенти (би-регионализъм).

Процесът на икономическия регионализъм е особено силен в Югоизточна Азия, където в близко бъдеще може да възникне най-голямата мегазона за свободна търговия.

Увеличават се и споразуменията за установяване на свободна търговия на двустранна основа. Конкуренцията в световната икономика все повече се изостря.

JEL: F13; F15

Световното стопанство е сложна система от икономиките на взаимосвързаните и взаимозависимите държави. Както всяка система, тя се развива и променя. В съвременното световно стопанство протичат различни процеси, два от които са от особена важност: икономическата глобализация и икономическия регионализъм.

Регионалните икономически интеграционни групировки са най-ярката проява на икономическия регионализъм. Те се изграждат от държави, разположени в определен регион, с цел да стимулират икономическия растеж чрез намаляване и премахване на митническите и немитническите бариери пред движението на стоките, услугите и капиталите. В по-дълъг или по-кратък период бариерите се премахват, създават се зони за свободна търговия, митнически съюзи, общи пазари, валутни и икономически съюзи. В икономиката на страната се извършва интеграция. Нейната дълбочина определя и видовете на регионалните интеграционни общности.

Регионалните икономически групировки са реалност в различните части на съвременния свят. Много от тях функционират повече от 30 години както в зоната на промишлено развитите държави, така и в тази на развиващите се страни. В своето развитие групировките извървяха дълъг път, преминаха през различни изпитания, преодоляха много трудности, а някои измениха и характера си. Създадоха се и много нови.

От 90-те години на миналия век икономическия регионализъм постепенно навлезе в нов етап на своето развитие. Много са признаците, които свидетелстват за това. Процесите на интеграцията в редица от регионалните групировки се задълбочиха, поради което те преминаха от по-нисш към по-висш вид. Увеличиха се участващите в групировките страни. Някои от групировките се обединиха. Започна процес на създаване на

мегазони за свободна търговия, в които действат десетки държави, понякога и от различни подсистеми на световната икономика. В редица мегазони се обединяват страни не само от даден регион, но и от региони, разположени в различни континенти. В икономическата литература този регионализъм беше наречен "интеррегионализъм" или „би-регионализъм”, тъй като "два търговски блока от различни региони в света се обединяват един с друг".¹ Същевременно се увеличиха и сключените споразумения за свободна търговия както между две държави, така и между отделна икономическа групировка и дадени страни.

Причините за появата на тези нови явления в развитието на икономическия регионализъм в световната икономика са много. Една от най-важните е стремежът на държавите чрез тях да постигнат по-висок и устойчив икономически растеж, който е предпоставка за икономическото и социалното им развитие. Страните се нуждаят от сравнително по-големи пазари на стоки, капитали и технологии, а такива пазари се създават чрез обединяването им, задълбочаването на регионалната интеграция, разширяването на границите на групировките с привличането на нови членове, а също и чрез установяване на свободна търговия с държави, които не са техни членове. Влияние оказват и съществуващите в повечето страни митнически и немитнически бариери, които в определени периоди нарастват.

Развитието на икономическия регионализъм е свързано както с глобализацията, така и с другите протичащи в съвременната икономика процеси. От това обаче не би трябвало да не се виждат различията между тях. Учудват появилите се в българската икономическа литература схващания за връзката между икономическия регионализъм и глобализацията. Твърди се например, че "регионализъм е инструмент на държавата за постигане на по-далечни цели на глобализация", че той е "особен тип глобализация", "форма на глобализацията".² "Регионализмът е форма на проявление на глобализацията в съвременните условия", а регионалните икономически групировки, въпреки че поделят света на относително затворени общности, са "най-активна форма на проявление на глобализационните тенденции".³

Същите твърдения повтаря проф. Ст. Савов: "Регионализмът – пише той – е форма на глобализацията, но и инструмент на държавата за постигане на по-глобални цели ... При сегашните условия регионализмът е най-реално осъществима форма на глобализация."⁴

¹ Коортан, G. Regionalism Going Global. - *Intereconomics*, Jan./Feb., 2003, p. 3.

² Недялкова, А. Глобализацията – нищо фатално. Бургас, УИ "Черноризец Храбър", 2002, с. 53, 57.

³ Пак там, с. 134.

⁴ Савов, Ст. Глобализацията на общественно-икономическото развитие. - *Банки – Инвестиции* – Пари, 2003, N 5-6, с. 7.

Икономическият регионализъм и неговите форми не могат да бъдат форма на проявление на глобализацията, тъй като при нея националните икономики се интегрират в световната. При икономическия регионализъм чрез интеграцията се създават регионални икономически структури, които имат други цели. Икономистите, изучаващи проблемите на регионализма, разкриха неговия характер, основните му особености. Независимо от някои различия те акцентират върху създаването на регионални пазари в групировките, на които стопанските субекти от страните-членки имат известни предимства пред компаниите от държавните, които не членуват в тях.⁵ Проф. Дж. Тобин, лауреат на Нобелова награда по икономика, посочи, че регионалните споразумения нарушават принципите на свободната търговия, лишават компаниите от трети страни от предимствата, които се създават на пазарите в групировките, съдържат елементи на дискриминация.⁶ През средата на 90-те години на миналия век Р. Руджеро, тогава генерален директор на Световната търговска организация (СТО), настоя регионалните икономически групировки да се стремят да създават глобални свободни търговски зони, като премахнат бариерите в търговията с нечленовете им.⁷

Икономическият регионализъм се развива по-ускорено от глобализацията. Свидетелство за това са и сключените регионални търговски споразумения, част от които са за преференциална търговия. Те вече възлизат на 230 при 50 през 1990 г. Водят се преговори за още 60.⁸

Глобализацията в неолибералната ѝ форма среща редица трудности. Съпротивата (обществена и на държавно равнище) беше причината конференцията на СТО през 1999 г. в Сиатъл, САЩ, да завърши без успех. На конференцията в Доха, Катар, проведена през 2001 г., постави началото на новия кръг от преговори по проблемите на международната търговия. Острите противоречия между промишлено развитите държави и развиващите се страни, които се проявиха на тези преговори, и най-вече по държавните субсидии в селското стопанство на първите, станаха причина за провала и на конференцията на СТО в Канкун, Мексико, през 2003 г. Неуспехът на двете конференции, трудностите в търсенето на компромиси между развитите държави и развиващите се страни не могат да не окажат влияние върху икономическия регионализъм,

⁵ Lorenz, D. Regionalisation versus Regionalism. Problems of Change in the World Economy. - *Intereconomics*, Jan./Febr., 1991; Bormann, A., G. Koopmann. Regionalisation and Regionalism in World Trade. - *Intereconomics*, July/August, 1994; Brand, D. Regional Bloc Formation and World Trade. - *Intereconomics*, Nov./Dec., 1992; Shills, C. Regional Trade Blocs: Trade Creating or Deverting? - *Finance & Development*, March, 1995; Dicken, P. Global Shift. The Internationalization and Economic Activity. Second edition, New York, 1992, p. 159-161; Ле Ньу Нгьмь. Глобализация и активная интеграция Вьетнама в мировую и региональную экономику. - Проблемы Дальнего востока, 2004, N 1; Маринов, В. Регионална икономическа интеграция. С., УИ "Стопанство", 1999.

⁶ Тобин, Дж. Глобална икономика: кто у руля? – Проблемы теории и практики управления, 1999, N 1.

⁷ Financial Times, April 25, 1996.

⁸ The Economist, Nov. 20, 2004, p. 78.

върху развитието на регионалните икономически групировки. Тук е *направен опит да се разкрият някои от новите явления в икономическия регионализъм и най-вече в развитието на регионалните икономически групировки през 90-те години на XX и началото на XXI век.*

*

През разглеждания период настъпиха значителни промени в най-старата регионална икономическа групировка – Европейския съюз. През 90-те години пред държавите-членки стоеше задачата да създават условия за изграждане на единния пазар, на валутния и икономическия съюз. В края на десетилетието възникна Еврозоната, в която се включиха страните, приели единната валута – еврото.

През този период се увеличиха и членовете на Съюза. От 1.01.1994 г. равноправни членове станаха Австрия, Финландия и Швеция, а през май 2004 г. бяха приети 10 нови държави. С това членовете на ЕС нараснаха на 25. Повечето от новоприетите държави са бивши социалистически страни от Централна и Източна Европа. През 2007 г. България и Румъния също ще се присъединят към Съюза. По членовете си ЕС е най-голямата регионална икономическа групировка в света.

Разширяването на ЕС, настъпило през 2004 г., промени неговия характер. Дотогава по състава на своите членове Съюзът беше хомогенен, тъй като страните-членки се намираха приблизително на едно и също равнище на икономическо развитие. В него влизаха държави от една и съща подсистема на световната икономика. Повечето от новоприетите страни са с преходни икономики, т.е. те не са в подсистемата на промишлено развитите държави. С приемането им ЕС се превърна в хетерогенна икономическа групировка с произтичащите от това последици.

Съюзът е интеграционна икономическа групировка, която създаде и ще създава в бъдеще зони за свободна търговия с други регионални икономически групировки. Първата беше изградена в Европа. След продължителни преговори ЕС (12) и Европейската асоциация за свободна търговия (7) подписаха през май 1992 г. в гр. Порто, Португалия, споразумение за свободна търговия в рамките на Европейското икономическо пространство (ЕИП), което влезе в сила от 1994 г. По същество това е първата мегазона за свободна търговия в света.

През 1995 г. в Барселона, Испания, държавните ръководители на 15-те от ЕС и на 112 страни от Северна Африка, Близкия и Средния изток приеха Евросредиземноморската инициатива за сътрудничество. В нея е предвидено да се създаде Евросредиземноморска зона за свободна търговия с промишлени стоки, чието изграждане в “Декларацията от Барселона” и в “Програмата за работа” би трябвало да завърши до 2010 г. Декларацията беше подписана и от ръководителите на 12-те страни – Алжир, Кипър, Египет, Йордания, Ливан, Малта, Мароко, Сирия, Тунис, Турция и Палестинската

автономия.⁹ През 2000 г. Комитетът на външните министри на държавите на ЕС и на посочените страни заявиха, че желаят отношенията им в бъдеще да бъдат от вида на НАФТА. Подобно е виждането и на Крис Патън.¹⁰

През годините след подписването на споразумението беше извършена значителна работа. Изградени бяха органите, с които се подготвят условията за създаване на зоната. След продължителни преговори вече са подписани редица споразумения за асоцииране. Част от тях са и ратифицирани – с Палестинската автономия, Тунис, Мароко, Израел, Алжир, Ливан.¹¹ Споразумението между ЕС и Египет беше подписано през юни 2001 г., но ратификацията му от парламентите се забави, поради което то влезе в сила едва от 1 юли 2004 г. Някои от страните, които подписаха “Декларацията от Барселона”, вече са равноправни членове на ЕС (Малта и Кипър). През 1999 г. Евросредиземноморската конференция на министрите на външните работи реши в процеса да се включи и Либия след снемане на санкциите срещу нея.¹²

През декември 1995 г. в Мадрид ръководителите на 15-те от ЕС и на 4-те от МЕРКОСУР (Бразилия, Аржентина, Парагвай и Уругвай) подписаха споразумение за създаване на зона за свободна търговия между двете групировки, което отговаря на интересите на влизащите в тях страни. С нея държавите от ЕС осигуряват на своите компании по-добър достъп до един голям пазар в Латинска Америка. През 1994 г. страните от МЕРКОСУР заемаха 53.7% от износа на Латинска Америка в ЕС и 44.8% от този на ЕС в Латинска Америка.¹³ От своя страна държавите от МЕРКОСУР се стремят да разширят вноса си в ЕС (особено продукти на селското стопанство), да получат възможност да играят по-самостоятелна роля в световната икономика. Според С. Гратиус от Германия “от гледна точка на страните-членки на МЕРКОСУР сближаването с ЕС е част от дистанцирането от САЩ и служи за противовес на влиянието им на американския континент”.¹⁴ Сключеното споразумение и работата по изграждането на зоната са резултат от политиката на ЕС към Латинска Америка.

През 90-те години ЕС предприе редица стъпки за укрепване на връзките си със страните от този регион. Бяха проведени съвещания на министрите на външните работи. През юни 1999 г. в Рио де Жанейро, Бразилия, се състоя конференция на ръководителите на държавите от ЕС и от Латинска Америка и Карибския басейн, на която се прие “Декларацията от Рио”.¹⁵ ЕС поддържа тесни

⁹ European Commission. Bulletin of the European Union, 1995, N 11, p. 138.

¹⁰ Financial Times, April 6, 2000.

¹¹ Bulletin of the European Union, 2004, N 1/2, p. 138-139.

¹² European Commission. General Report on the Activities of the European Union, 1999. Brussels, 2000, p. 271.

¹³ Financial Times, Dec. 12, 1995.

¹⁴ Латинска Америка, 1999, N 7-8, с. 23.

¹⁵ Bulletin of the European Union, 1999, N 6, p. 149-154.

вързки и с други регионални икономически групировки от Латинска Америка – Андската общност, Централноамериканския общ пазар и др.¹⁶

След 1995 г. ЕС и МЕРКОСУР положиха много усилия за подготовка на условия за създаването на зоната за свободна търговия. Проведени бяха много срещи на различни равнища. Подготовката по изграждането на другата мегазона – Зоната за свободна търговия на Америка, принуждаваше страните да ускорят преговорите. Европейският икономически и социален съвет изрази опасенията си, че възможното подписване на споразумението за създаването на тази зона ще се отрази неблагоприятно върху отношенията между ЕС и Латинска Америка.¹⁷ През март 2003 г. в Атина, Гърция, се проведе конференция на министрите от държавите на двете групировки, на която беше направен преглед на изпълнението на работната програма, а през ноември с.г. се състоя нова конференция. Паскал Лами, комисар по търговията, посети четирите държави от МЕРКОСУР. През 2004 г. се проведеха нови конференции на равнище министри, една от които беше по време на срещата на представителите на ЕС и Латинска Америка в Гуадалахара, Мексико. Паскал Лами проведе нови преговори с държавите от МЕРКОСУР.¹⁸ В края на октомври 2004 г. трябваше да се подпише споразумението за създаването на “най-голямата зона за свободно търговия”. На среща на министрите на страните от латиноамериканската икономическа групировка и от ЕС, на която присъстваха комисарите Паскал Лами и Франц Фишлер, обаче не можаха да се преодолеят противоречията (най-вече по търговията със селскостопански продукти), Споразумението не се подписа и беше отложено за следващата година.¹⁹

Европейският съюз не се задоволи с постигнатото, т.е. с изградената и с изграждащите се зони за свободна търговия. Подготвят се условията и за създаването на още една, четвърта зона – със Съвета за сътрудничество на държавите от Персийския залив (ССДПЗ).²⁰

В своето развитие ССДПЗ изминава значителен път. Страните създадоха митнически съюз. На срещата на държавните и правителствените ръководители в края на 2001 г. беше решено до 2010 г. да се изгради общ

¹⁶ Bulletin of the European Union, 1997 N 10; 1998 N 1/2, 3; 1999, N 1/2.

¹⁷ Bulletin of the European Union, 2004, N 1/2, p. 147.

¹⁸ General Report on the Activities of the European Union, 2003. Luxemburg, 2004, p. 347-348; Bulletin of the European Union, 2003, N 2, p. 111; 2004, N 4, p. 128; 2004, N 5, p. 61.

¹⁹ The Economist, Oct. 23, 2004, p. 6; Oct. 30, 2004, p. 63; International Herald Tribune, Oct. 23, 2004.

²⁰ ССДПЗ е създаден в началото на 80-те години. На 25 май 1981 г. ръководителите на Бахрейн, Катар, Оман, Катар, Обединените арабски емирства и Саудитска Арабия подписаха Хартата, с която се поставя началото на тази арабска интеграционна групировка. Държавите, влизащи в нея, са едни от най-богатите на минерални суровини и най-вече на нефт страни. Установените запаси на нефт в тях (без Бахрейн) през 2003 г. възлизат на 65 млрд. т. (41.5% от световните). През същата година в тях са добити 784.7 млн. т. нефт, или 21.4% от световния добив (БИКИ, 20.VII.2004).

пазар със свободно движение на стоки, хора и капитали, валутен съюз с обща парична единица и централна банка.²¹

Началото на връзките между ЕС и ССДПЗ е поставено непосредствено след учредяването на групировката. През 1988 г. между двете обединения беше подписано споразумение за търговия, което влезе в сила от януари 1990 г. Създаден беше и смесен комитет между тях, задачата на който е да съдейства за развитието на сътрудничеството. По това време се зароди и идеята за изграждане на зона за свободна търговия между тях, която беше обсъдена през март 1990 г. в Риад, Саудитска Арабия, от министрите на външните работи на държавите от ССДПЗ. Преговорите по сключване на споразумение започнаха през 1991 г., но в процеса на провеждането им възникнаха трудности най-вече по търговията с нефтопродуктите. На 13-ата среща на Смесения съвет за сътрудничеството, проведена на 3 март 2003 г., беше направен преглед на търговията между държавите от групировката от 1990 г., както и на състоянието на преговорите по създаване на зоната. На 14-ата среща на съвета, състояла се на 17 май 2004 г., беше констатиран определен прогрес в преговорите и беше изразена надеждата, че те ще завършат до края на 2004 г.²²

Югоизточна Азия е най-бързо развиващият се регион в света. През 1990-2000 г. средногодишните темпове на растеж на БВП на развиващите се страни от този регион са в размер на 6.7%, а през 2002 и 2003 г. - съответно 5.6 и 6%. С най-високи темпове се увеличава БВП в Китай - през периода 1990-2000 г. средногодишно той нараства с 10.3%, следван от Виетнам – 7.5%, Сингапур – 7.7%, Малайзия 7% и т.н.²³ Държавите от този регион разполагат и с най-големи валутни запаси.

Високите темпове на икономически растеж и обширните пазари са сред основните фактори, поради които се засилва вниманието към държавите от региона. ЕС постепенно институционализира връзките с някои от регионалните икономически групировки, а също и с отделни страни. През 1996 г. в Банкок, Тайланд, е създадена Азиатско-европейската среща (АСЕМ). В нея участват 15-те държави от ЕС, 7 от АСЕАН (Индонезия, Малайзия, Бруней, Тайланд, Филипините, Сингапур и Виетнам), а също Китай, Р. Корея и Япония. "Азиатско-европейската среща – се посочва в позицията на ЕС по създаването на този форум – представлява една от най-важните инициативи, предприети от ЕС и най-динамичните страни в Азия."²⁴ Задачата на АСЕМ е да съдейства за развитието на политическия диалог, за

²¹ Finance & Development, Dec., 2002, p. 42-45.

²² Middle East Economic Digest (MEED), 13 Febr., 1988, p. 7; March, 1990, p. 18; 20 Oct., 1990, p. 8; General Report on the Activities on the European Union, 2003, p. 324-325; Bulletin of the European Union, 2004, N 5, p. 57.

²³ UNCTAD. Trade and Development Report 2004. Geneva, 2004, p. 6.

²⁴ Bulletin of the European Union, 1995, N 11, p. 43.

задълбочаване на икономическите връзки и сътрудничеството в различните области.

В рамките на АСЕМ ръководителите на 25-те държави се срещат на всеки две години. Организиран се и срещи на равнище министри на външните работи, на финансите, на екологията. Изградени са различни центрове и форуми. През април 2004 г. беше проведена шестата среща на високо равнище в Ирландия, на която бяха обсъдени проблемите на многостранната търговска система, неразпространението на оръжията за масово поразяване, ситуацията на Корейския полуостров и други проблеми.²⁵

Въпросите, които се обсъждат в рамките на АСЕМ, до голяма степен са сходни с разглежданите на конференциите на министрите на външните работи по линията на диалога "ЕС – АСЕАН". Те са свързани с разширяването на търговските връзки, проблемите на капиталовложенията, екологията и т.н. ЕС се стреми да разшири икономическите връзки с азиатските държави, да ги укрепят, което е и причината те да се обсъждат както в рамките на АСЕМ, така и по линията на диалога между тях. Министърът на външните работи на Холандия и президент на Съвета на министрите на ЕС през втората половина на 2004 г. Бернад Бот в своя статия под черта, че ЕС трябва да развива диалога си с Азия, да изложи ясно идеите и интересите си на своите партньори, тъй като "отношенията между ЕС и Азия са въпрос на даване и вземане".²⁶ Европейската комисия не изключва и евентуално установяване на зона за свободна търговия между ЕС и АСЕАН, но, разбира се, при съвместна инициатива.²⁷

В АСЕМ не участват три държави от АСЕАН – Бирма (Нианмар), Камбоджа и Лаос. Неотдавна Холандия предложи те да бъдат поканени в качеството на наблюдатели,²⁸ но все още няма решение. Държавите от ЕС едва ли ще бъдат съгласни с това, тъй като са налице съществени възражения по правата на човека в Бирма.

Интеграционните процеси се усилиха и в Америка. Известно е, че през декември 1992 г. след продължителни преговори държавните ръководители на САЩ, Канада и Мексико подписаха Споразумението за създаване на Северноамериканска зона за свободна търговия (НАФТА). То влезе в сила от 1.01.1994 г. Така по същество е създадена една от най-големите мегазони за свободна търговия. Населението в тези три страни възлиза на 376.3 млн. човека и в тях се създава БВП в размер на 7736.6 млрд. дол.²⁹

През декември 1994 г. в Маями, САЩ, по инициатива на президента на САЩ Бил Клинтън държавните ръководители на 34-те държави от Северна и

²⁵ Bulletin of the European Union, 2004, N 4, p. 117-118.

²⁶ International Herald Tribune, Oct. 9, 2004.

²⁷ Bulletin of the European Union, 2004, N 1/2, p. 142-143.

²⁸ Financial Times, June 15, 2004.

²⁹ Business America, Dec. 1994, p. 14.

Южна Америка (без Куба) се събраха, за да обсъдят възможността за изграждането на Зона за свободна търговия на Америка (ЗСТА). Идеята беше одобрена и беше решено тя да се създаде до 2005 г.. По това време в желаещите да се включат държавите живееха над 700 млн. човека, а територията им се простираше от Аляска до южните граници на Аржентина. На конференцията беше приета “Декларация за принципите” и “Програма за действие”.³⁰

На проведените след Маями конференции на държавните и правителствените ръководители, на министрите на външните работи и икономиката, на експертите не можаха да се преодолеят противоречията между страните, които са все още големи (особено между САЩ и Бразилия). Това показват и последните преговори в началото на 2004 г. в гр. Поебла, Мексико.³¹

САЩ стоят твърдо зад решенията в Маями от 1994 г. за създаване на зоната. Смята се, че няма регионален лидер, който да се идентифицира повече с проекта или да храни надежда, че той ще донесе ползи, отколкото президента Дж. Буш.³² Големите протести по време на заседанията, на които се обсъждаха проблемите по изграждането на зоната, обаче са свидетелство за това, че в САЩ има и нейни противници. На изборите през 2004 г. кандидатът за президент на демократите Дж. Кери заяви, че при евентуална победа няма да подпише подобно споразумение, тъй като то не отговаря на интересите на страната.³³ След повторното избиране на Дж. Буш за президент САЩ вероятно ще работят усилено за изграждането на зоната.

САЩ оценяват трудностите по изграждането на ЗСТА, поради което се стремят да подпишат двустранни и многостранни споразумения за свободна търговия с държавите, които щяха да се включат в нея. В началото на 2004 г. САЩ започнаха преговори със страните от Централна Америка за установяване на свободна търговия и през май с.г. беше сключено споразумение за създаване на Централноамериканска зона за свободна търговия.³⁴ Освен САЩ в нея ще участват петте държави от Централноамериканския общ пазар – Гватемала, Никарагуа, Хондурас, Салвадор и Коста Рика. Споразумението все още не е ратифицирано, но по всяка вероятност това ще стане, тъй като републиканците в САЩ твърдо стоят зад него.

Известно е, че САЩ са заинтересувани да поддържат тесни икономически връзки с държавите от Близкия и Средния изток. С две от тях – Израел и Йордания, те вече имат споразумения за свободна търговия. В края на 2004 г. се появи съобщение, че Ехуд Олмерт, вицепремиер на Израел, на една бизнес-конференция е съобщил за съгласие между САЩ, Израел и Египет да се създаде

³⁰ Пак там, с. 10-13.

³¹ Financial Times, Aug. 7, Oct. 31, 2002; Febr. 10, 2004; Wall Street Journal Europe, Nov. 4, 2002.

³² Financial Times, April 20, 2001.

³³ Financial Times, Febr. 20, 2004.

³⁴ Financial Times, Jan. 9, 1994; International Herald Tribune, Nov. 25, 2004.

зона за свободна търговия, споразумението за което щяло да бъде подписано на 14 декември с.г.³⁵ Трудно обаче може да се приеме, че при сегашната ситуация в Близкия изток Египет би подписал подобно споразумение. Според друго съобщение стоки, произведени по общо съгласие между САЩ, Израел и Египет в четири високотехнологични зони в Египет и с израелски части, ще могат да се изнасят от египетски фирми без мито в САЩ.³⁶

Икономическият регионализъм се развива и в Латинска Америка – район, в който най-рано възникват регионалните икономически групировки.³⁷ В своето развитие те преминаха през подем и стагнация. Членовете на част от тях се увеличаваха, а на други – намаляваха. Измени се и характерът им, а някои се и преобразуваха.

През последните десетилетия на ХХ век групировките си сътрудничеа, а някои правеха опити и да се обединят. През 1997 г. МЕРКОСУР проведе преговори за сключване на договори за асоциация с Колумбия, Еквадор, Перу и Венецуела. Той се стремеше да подпише подобна спогодба и с държавите от другата регионална икономическа групировка – КАРИКОМ. През следващата година (1998) 5-те страни от Централноамериканския общ пазар преговаряха за подписване на споразумение за свободна търговия с КАРИКОМ.³⁸

МЕРКОСУР е една от най-дейните групировки. Тя е създадена с договора от Асунсион през март 1991 г. от четири държави - Бразилия, Аржентина, Уругвай и Парагвай, които се обединиха, за да премахнат митата във взаимната си търговия, да установят митническият съюз, да задълбочат икономическото си сътрудничество. По-късно асоциирани членове на МЕРКОСУР станаха Чили и Боливия.

През ноември 2004 г. в тази част на света се случиха две важни събития. МЕРКОСУР подписа споразумение с Андската общност и така след продължителни преговори се обединиха два митнически блока.³⁹

През октомври 2004 г. министрите на външните работи на редица латиноамерикански страни на специална конференция в Рио де Жанейро решиха да предложат на държавните и правителствените си ръководители да създадат Южноамериканска общност на нациите. През ноември ръководителите на 12 страни се съгласиха да изградят общност от типа на Европейския съюз, което означава, че тя ще има обща валута, парламент, а гражданите – общ паспорт.⁴⁰

През 90-те години на ХХ и през първите години на ХХІ век икономическият регионализъм в Югоизточна Азия навлезе в нов етап.

³⁵ Financial Times, Nov. 5, 2004; The Economist, Dec. 11, 2004, p. 47.

³⁶ Financial Times, Dec. 4, 2004.

³⁷ Икономически групировки в "третия свят". Интеграционни тенденции. С., Изд. БАН, 1990, с. 15-68.

³⁸ World Economic and Social Survey. 1998, New York, 1998, p. 70; Financial Times, Febr. 7, Nov. 6, 1997; April 16, 1998.

³⁹ Financial Times, Nov. 5, 2004; The Economist, Dec. 11, 2004, p. 47.

⁴⁰ Пак там.

Интеграционните процеси в съществуващите регионални икономически групировки се задълбочиха. Възникнаха и редица нови обединения.

Промени настъпиха в най-голямата и най-старата регионална икономическа групировка – Асоциацията на страните от Югоизточна Азия (АСЕАН). Началото на тази групировка е поставено през 1967 г. от пет държави – Индонезия, Малайзия, Филипините, Сингапур и Тайланд. В областта на икономиката пред групировката беше поставена задачата да развива и задълбочава сътрудничеството между страните-членки. Държавите се договориха да си предоставят преференциални условия в търговията, да си сътрудничат в отделните отрасли, вкл. и чрез изграждането на смесени предприятия.

С времето интеграционните процеси се задълбочиха. В Сингапур през 1992 г. на годишната конференция на АСЕАН беше решено, че от началото на 1993 г. трябва да се пристъпи към създаване на зона за свободна търговия в рамките на групировката (АФТА), която да бъде изградена до 2006 г. Сроковете за премахване на митата бяха диференцирани за различните държави. В края на 90-те години идеята в рамките на АСЕАН да се създаде общ пазар е лансирана отново. През октомври 2003 г. на годишната си среща в Бали, Индонезия, държавните ръководители от групировката постигнаха съгласие за изграждането на такъв пазар – икономическа интеграционна безопасна и социално-културна общност.⁴¹ “Югоизточна Азия – се отбелязва в сп. “Фар Истърн Икономик Ривю” – осъзна настъпилата нужда да се създаде една потясна икономическа общност по-добре, отколкото преди едно десетилетие при започване изграждането на зоната за свободна търговия в АСЕАН.”⁴²

След решенията в Бали бяха проведени редица форуми, на които се обсъдиха проблемите, свързани със създаването на общ пазар. Министрите на икономиката на държавите от групировката на свое заседание в Сингапур обсъдиха мерките в областта на митата, насоките на търговията в 10 сектора като първа стъпка към създаването на общ пазар от типа на този в Европейския съюз. Преди това на съвещание на финансовите министри в Манила, Филипините, бяха обсъдени мерките, необходими за изграждането на общия пазар преди 2020 г., проблемите във валутната област, въвеждането на общата валута.⁴³

Групировката се разшири. Рязко се промени политическата ѝ насоченост. През 90-те години към АСЕАН се присъединиха Виетнам, Бирма, Лаос и Камбоджа. Преди да станат пълноправни членове, те бяха приети за наблюдатели. “За пръв път – писа излизащия на английски южнокорейски вестник “Къриа Хералд” по повод срещата през 1995 г. на АСЕАН в Банкок, Тайланд, – в една зала ще се съберат лидерите на всички 10 страни от

⁴¹ Financial Times, Oct. 8, 2003; International Herald Tribune, Oct. 8, 2003.

⁴² Far Eastern Economic Review, Sept. 4, 2004, p. 19.

⁴³ International Herald Tribune, Sept. 4-5, Sept. 6, 2004; Beijing Review, April 22, 2004, p. 25.

Югоизточна Азия, вкл. на управляваната от военните Бирма, на демократичен Тайланд, султаната Бруней и на комунистически управлявания Виетнам.”⁴⁴

Важна роля в развитието на икономическия регионализъм в Югоизточна Азия изиграха създадените в края на 90-те години и в началото на XXI век форуми за диалог между държавите от региона, сред които са: АСЕАН – Китай (10+1), АСЕАН – Китай, Япония, Р. Корея (10+3) и Китай – Япония – Корея.

Форум “АСЕАН + 3” е учреден по инициатива на АСЕАН през декември 1997 г.⁴⁵ На неговата първа среща бяха обсъдени проблемите на икономическото сътрудничество между страните от региона, мерките, които трябваше да се вземат във връзка с финансовата криза и преодоляването ѝ (1997-1998 г.), сътрудничеството във финансовата област и др.

Известно е, че Китай играе важна роля в Югоизточна Азия. Икономическите му връзки и най-вече търговските с азиатските държави се развиват още преди страната да е установила дипломатически отношения с тях. Отношенията между Китай и АСЕАН като регионална икономическа групировка започнаха обаче през 1993 г. За тази цел те учредиха редица смесени комитети – за икономика и търговия, за наука и технологии, за сътрудничество и др.⁴⁶ През ноември 2000 г. на съвместен форум беше лансирана идеята за изграждане на зона за свободна търговия между Китай и АСЕАН. Създадена беше експертна група, която имаше задача да проучи възможностите и последиците от такава зона. През март 2002 г. започнаха преговорите, а на 4 ноември с.г. ръководителите на Китай и държавите от АСЕАН подписаха в Пномпен, Камбоджа, рамково споразумение за всестранно икономическо сътрудничество, с което беше решено до 2010 г. между тях да се създаде зона за свободна търговия.⁴⁷ През есента на 2004 г. беше съгласуван документ, в който се конкретизират мерките, необходими за изграждане на зоната, а именно поетапно намаляване и премахване на митата на стоките (без чувствителните) до 2010 г. Това се отнася до търговията с 6 страни – Бурней, Индонезия, Малайзия, Сингапур, Тайланд и Филипините. С Бирма, Виетнам и Камбоджа митата на тези стоки ще бъдат премахнати до 2015 г., а митата на “чувствителните” стоки в търговията и с двете групи държави - до 2018 г.⁴⁸ Документът е одобрен от конференцията в Лаос.

Мегазоната за свободна търговия между държавите от АСЕАН и Китай ще бъде най-голямата, с най-много потребители. В 11-те държави, участващи в изграждането ѝ, през 2001 г. живеят 1790.1 млн. човека, или 29.1% от населението на Земята.

⁴⁴ The Korea Herald, Dec. 14, 1995.

⁴⁵ Asian Perspective, 2002, N 4, p. 57.

⁴⁶ Пак там, с. 63-64.

⁴⁷ Financial Times, Nov. 24, 2000; Oct. 8, 2003; Beijing Review, May 23, 2003, p. 4; July 10, 2003, p. 38.

⁴⁸ Financial Times, Sept. 16, Oct. 27, 2004.

По време на подписването на споразумението между АСЕАН и Китай представител на Индия заяви, че страната му също желае да изгради зона за свободна търговия с АСЕАН. В началото на октомври 2003 г. тогавашният министър-председател на Индия Атал Бачпаи подписа с ръководителите на 10 държави от АСЕАН споразумение за изграждане до 2012 г. зона за свободна търговия.⁴⁹ След евентуалното ѝ създаване тя ще бъде втората по големина в Югоизточна Азия и в света – през 2001 г. там живеят 1561.3 млн. човека (25.4% от световното население).

Китай поддържа икономически връзки с държави от различни части на света, базирани на принципите на взаимната изгода. През 2003 г. износът на страната нарасна с 37.1% и достигна 438.4 млрд. дол., а вносът – 412.8 млрд. (39.9% повече в сравнение с 2000 г.).⁵⁰ През 2003 г. по износ Китай заема четвърто място в света. В началото на септември 2004 г. се появи съобщение, че по време на уточняване на детайлите на документа с АСЕАН за изграждането на зоната за свободна търговия страната е започнала преговори за сключване на още две споразумения за свободна търговия – с Южноафриканския митнически съюз⁵¹ и със Съвета за сътрудничество на държавите от Персийския залив.⁵²

В близкото бъдеще в Югоизточна Азия могат да възникнат и други зони за свободна търговия, някои от които и по-големи. Многократно е издигана идеята за голяма регионална икономическа групировка. През 1990 г. тогавашният министър-председател на Малайзия Махатир Мохамад предложи да се създаде Източноазиатска икономическа групировка. През 90-те години това предложение беше обсъждано на различни форуми, но не се прие. В началото на XXI век обаче тази идея се издигна отново.⁵³

Допустимо е в бъдеще да възникне подобна групировка. Тя може да се създаде и по пътя на вече изграждащите се две мегазони за свободна търговия – АСЕАН – Китай и АСЕАН – Индия. След подписването на споразумението между АСЕАН и Индия се появи съобщение за евентуално учредяване на съвместна индийско-китайска експертна група, която да проучи възможностите за установяване на свободна търговия между двете най-големи по население държави.⁵⁴

Възможно е да се постигне споразумение между Индия и Китай за свободна търговия, тъй като през последните години отношенията между тях

⁴⁹ Financial Times, Oct. 2, 9, 16, 2003.

⁵⁰ Beijing Review, March 11, 2004, p. 14.

⁵¹ Южноафриканският митнически съюз фактически функционира в този си вид от 1969 г. В него влизат Р. Южна Африка, Ботсуана, Лесото, Свазиленд и Намибия (вж. South Africa Yearbook, 1995. Pretoria, 1995, p. 173; Черкаска, И. В. Экономическая интеграция на Юге Африки. М., Наука, 1993, с. 51-89).

⁵² Beijing Review, Sept. 2, 2004, p. 7.

⁵³ The Journal of the East Asian Affairs, Nov. 1, 2001, p. 92.

⁵⁴ Financial Times, Oct. 10, 2003.

значително се подобриха. Рязко нарасна стокооборотът.⁵⁵ През 2001 г. Китай стана член на Банкогското споразумение за преференциална търговия, което му позволи да сключи с Индия търговска спогодба, изгодна и за двете страни.

АСЕАН полага усилия да изгради още две мегазони за свободна търговия – с Япония и с Р. Корея. На годишната среща на държавните и правителствените ръководители за страните от АСЕАН в Бали, Индонезия, през 2003 г. тази идея беше издигната отново. През септември 2004 г. министрите на търговията на 10-те от АСЕАН изразиха съгласието си да започнат преговорите за свободна търговия с Южна Корея през януари, а с Япония – през април 2005 г.⁵⁶ На годишната среща на високо равнище на АСЕАН през ноември 2004 г. беше взето решение за създаване на Източноазиатска общност, в която ще участват страните от АСЕАН, Китай, Япония и Р. Корея. Първата среща във връзка с това ще се състои през 2005 г. в Малайзия, а втората се предполага, че ще се проведе в Китай. В тази групи-ровка ще се изгражда зона за свободна търговия, ще се осъществява сътрудничество и във финансовата област, ще се приеме план за сигурност. Ако това се осъществи, в Югоизточна Азия ще възникне един голям икономически блок.⁵⁷ Все още обаче не са изяснени много въпроси, например върху каква основа ще се изграждат икономическите отношения между Китай, Япония и Р. Корея. Последните обсъждат проблемите си както по време на срещите на „АСЕАН + 3“, така и в рамките на форума „Китай – Япония - Р. Корея“. През 2003 г. трите държави приеха съвместна декларация за сътрудничество и изразиха стремежа си да го разширяват в различните области, вкл. и сигурността, като не изключват и по-тясно икономическо сътрудничество.⁵⁸

Азиатско-тихоокеанският център на Научноизследователския институт по международна търговия и сътрудничество към Министерството на търговията в Китай публикува проучвателен доклад, в който се изтъква, че е време да се създаде зона за свободна търговия между Китай, Япония и Р. Корея. „Една зона за свободна търговия – се посочва в коментара на сп. „Външна търговия на Китай“ – е също благоприятна за икономическото развитие на Китай, Япония и Р. Корея“.⁵⁹ При съгласие между трите държави може да възникне още една голяма мегазона за свободна търговия в света.

Развитието на регионалните интеграционни процеси може да доведе до възникването и на друга групировка. Още през среда на 70-те години АСЕАН предложи диалог на Австралия и Нова Зеландия. Предложението бе прието. Според ръководителите на някои страни-членки икономическото сътрудничество с двете държави трябва ускорено да се задълбочава. Преди години беше лансирана идеята за установяване на свободна търговия между АСЕАН и Австралия и Нова

⁵⁵ Far Eastern Economic Review, April 29, 2004, p. 12-13.

⁵⁶ International Herald Tribune, Sept. 6, 2004.

⁵⁷ The Economist, Dec. 11, 2004, p. 50.

⁵⁸ Beijing Review, Oct. 30, 2003, p. 41; Financial Times, Oct. 8, 2003.

⁵⁹ China's Foreign Trade, June, 1993, p. 49.

Зеландия. През есента на 2004 г. министрите на икономиката от АСЕАН изразиха съгласието си да започнат преговори с двете страни за установяване на свободна търговия,⁶⁰ а министър-председателят на Австралия Джон Хауърд неотдавна заяви, че горещо подкрепя изгледите за такива преговори.⁶¹

През последните години Австралия и Нова Зеландия се стремят да разширяват икономическите си връзки с държавите от Югоизточна Азия. На 14 април 2004 г. Австралия и Китай подписаха рамково споразумение за търговия. Двете страни решиха да проучат възможностите за установяване на свободна търговия между тях, като се предполага, че това проучване ще завърши до средата на 2005 г.⁶² Китай и Нова Зеландия се договориха да установят помежду си свободна търговия. Преговорите по създаването ѝ ще продължат през 2005 г.⁶³ Австралия ще подпише споразумение с Япония, с което се предвижда да се либерализират търговските им връзки.

През последните години както в разглежданите региони, така и в другите (Африка, държавите от бившия Съветски съюз и др.) бяха изградени нови регионални интеграционни групировки, а част от старите се разшириха. Особено място между тях заема организацията Азиатско тихоокеанско икономическо сътрудничество – АПЕК (АТИС). Тя е създадена през 1989 г. от 12 държави от Америка и Азия. Между тях са САЩ, Канада, Австралия, Нова Зеландия, Япония, Тайланд и др. През 1991 г. в организацията бяха приети Китай, Тайланд и Хонконг, а след това Мексико, Папуа Нова Гвинея, Чили, Перу, Русия и Виетнам. Сега членовете ѝ са 21. През 1994 г. държавните и правителствените ръководители на страните от АПЕК в “Декларацията от Богор” заявиха, че ще изграждат зона за свободна търговия. Промислено развитите държави се задължиха да премахнат бариерите пред движението на стоки и капитали през 2010 г., а развиващите се страни – през 2020 г. В страните от тази регионална икономическа групировка живеят 2.6 млрд. човека и са съсредоточени 60% от производството и почти половина от световната търговия.⁶⁴

Икономическият регионализъм се развива и чрез двустранните споразумения за свободна търговия - между две държави, а също и между една регионална икономическа групировка и отделни страни. Свободната търговия невинаги предполага изграждането на нова групировка. През 1999 г. след четиригодишни преговори ЕС сключи споразумение за свободна търговия с Р. Южна Африка, а през 2000 г. – с Мексико. САЩ (извън НАФТА) имат подписани споразумения за свободна търговия с Израел, Йордания, Сингапур, Австралия и Чили. Много споразумения за свободна търговия имат Сингапур, Чили, Мексико и др.

⁶⁰ Financial Times, June 26/ June 27, 2004; International Herald Tribune, Sept. 6, 2004.

⁶¹ Far Eastern Economic Review, Nov. 4, 2004, p. 28.

⁶² Beijing Review, Aug. 26, 2004, p. 7.

⁶³ Far Eastern Economic Review, April 22, 2004, p. 50.

⁶⁴ Financial Times, Nov. 19, 2004.

*

Регионалните икономически групировки не са само икономически структури. В известна степен те са и политически, въпреки че икономическите им функции са доминиращи. Държавите, влизащи в тях, предприемат стъпки и по координация на външната си политика, по определяне на насоките ѝ, по гарантиране на своята сигурност и т.н. Политическите функции най-отчетливо се открояват в дейността на такива обединения като Европейския съюз, АСЕАН, Съвета за сътрудничеството на държавите от Персийския залив и др.

Политическата целесъобразност понякога играе по-голяма роля при вземане на решения, които имат обаче важни икономически последици. Това се вижда най-вече при приемането в дадена групировка на страни, които в икономическо отношение са по-изостанали от другите.

В съвременните условия редица интеграционни групировки увеличиха членовете си, в резултат от което станаха много големи. Както беше посочено, членовете на АПЕК вече са 21. Освен 12-те държави, които през 1989 г. създадоха организацията, бяха приети още 9, две от които Китай разглежда като свои територии – Тайван и Хонконг. Многото членове са и една от причините групировката да не се приближава съществено към прокламираната цел – изграждане на зона за свободна търговия, въпреки редовно провежданите срещи. (През ноември 2004 г. в Сантяго, Чили, се състоя 12-ата среща на държавните и правителствените ръководители на страните-членки.)

През 2004 г. в ЕС бяха приети 10 нови държави, с което членовете му се увеличиха от 15 на 25. Предстои присъединяването на най-малко още две страни – България и Румъния (2007 г.). Стремещът да се обединят всички европейски държави в ЕС е обясним, но наличието на толкова много нови членове неизбежно създава и трудности. Те са свързани с обстоятелството, че ЕС е регионална икономическа организация, която изгражда валутен и икономически съюз, т.е. интеграционните процеси са на най-високо равнище. Това налага хармонизиране на законите в страните-членки, приемане на утвърдените в Съюза стандарти, ускорено преодоляване на редица установени национални особености в производството, заплащането на труда, в здравеопазването и осигурителната система и т.н. По-голяма част от новоприетите през 2004 г. страни са на по-ниско равнище на икономическо развитие, а някои от тях преминаха през дълбока криза.

Както беше отбелязано, до приемането на новите членове ЕС представляваше хомогенна регионална икономическа групировка, а с тяхното присъединяване се превърна в хетерогенна. Такива са АПЕК (АТИС), НАФТА, САДКК (Африка) и др.

С участието си в посочените групировки развиващите се страни и държавите в преход не стават промишлено развити. Например Мексико вече цяло десетилетие участва в НАФТА. През тези години страната преодоля редица икономически трудности. През периода 1990-2000 г. средногодишният икономически растеж беше 3.1%, но Мексико продължава да е развиваща се

страна. Повече от 20 млн. мексиканци работят в чужбина. През 2002 г. те преведоха в страната 13.7 млрд. дол.⁶⁵

Разширяването на ЕС е съпроводено с проблеми. Голяма част от тях са свързани с обстоятелството, че много от новоприетите страни са със значително по-ниска степен на икономическо развитие. Разликата в БВП на човек от населението е един от примерите за това. През 2001 г. БВП по разменния курс на валутите на човек от населението в 15-те членки на ЕС възлизаше на 20 860 дол. В едни държави той беше значително по-голям – 30 265 в Дания, 24 186 във Великобритания, 23 261 в Австрия, а в други – по-малък (10 703 в Гърция и 10 944 в Португалия). В повечето от новоприетите страни той е чувствително по-малък – 5536 в Чехия, 5209 в Унгария, 4560 в Полша, 3793 в Словакия, 3211 в Латвия и т.н.⁶⁶ Разликата е приблизително една и съща и при съпоставянето на БВП на човек от населението, но изчислен по паритета на покупателната способност на валутите.⁶⁷ Значителна част от заетите в някои страни (Полша, Латвия, Литва) все още са в селското стопанство.

Доходите на новоприетите страни са много по-ниски от тези в 15-те членки. Едно от доказателствата за това е брутното заплащане за 1 час работа в преработващата промишленост. През 2003 г. по данни на Института по икономика в Кьолн, Германия, брутното заплащане за един човекочас в преработващата промишленост в Норвегия възлиза на 18.96 евро, в Дания – 20.63, в западните провинции на Германия – 15.13 и т.н. През същата година брутното възнаграждение на зает за един час работа в преработващата промишленост в Чехия е само 2.35 евро, в Унгария – 2.28, в Полша – 2.06, а в Словакия – 1.88 евро.⁶⁸

Посочените различия трудно ще бъдат преодолени в обозримо бъдеще. Промислено развитите държави в ЕС имат редица предимства в сравнение с новоприетите, въпреки че в края на XX и началото на XXI век и те срещнаха редица трудности. Растежът беше забавен. През 1990–2000 г. БВП в ЕС нарастваше средногодишно с 2%. През първите години на XXI век положението не само не се подобри, но и в известна степен се влоши. През 2001 г. БВП в 15-те членки на ЕС нарасна с 1.7%, през 2002 г. – с 1.0%, а през 2003 г. – с 0.7%. Нормата на безработицата се увеличи – от 7.4% през 2001 г. на 8.1% през 2003 г. През 2003 г. във Франция тя възлизаше на 8.4%, в Германия – 9.6 и в Испания – 11.3%.⁶⁹

Конкуренцията както в ЕС, така и в световното стопанство се изостря. В много отрасли се наблюдава свръхпроизводство, появили се и отраслови кризи (в черната и цветната металургия, в автомобилостроенето). Ускореното

⁶⁵ Financial Times, March 29, 2004.

⁶⁶ UNCTAD. Handbook of Statistics, 2003. Geneva, 2003, p. 310-315.

⁶⁷ Human Development Report, 2002. Deeping in Fragmented World, New York, 2002, p. 190-201.

⁶⁸ БИКИ, 26.IX.2004.

⁶⁹ Main Economic Indicators, 2004, N 7, p. 16.

икономическо развитие на Китай смекчи проявленията им, тъй като увеличи търсенето. През 2003 г. страната използва 30% от добива на желязна руда в света, 27% от световното производство на стомана, 40% от производството на цимент.⁷⁰

В конкуренцията, която ще се изостря и в бъдеще, компаниите от 15-те държави от ЕС са в неизгодни позиции. Те са големи стопански обединения, които имат модерно управление и познават добре нуждите на пазара. Предприятията им са оборудвани със съвременни машини и съоръжения, използват модерна технология. Известно е, че тук са разположени много от мегакорпорациите, които притежават огромен брой задгранични филиали. В края на миналия и началото на този век в световната икономика имаше 63 834 транснационални корпорации (ТНК) с над 866 хил. задгранични филиали. От тях 34 291 бяха разположени в 15-те държави от ЕС, които притежаваха 65 460 задгранични филиали. От стоте най-едри в света ТНК по задграничните си активи 51 са разположени в държавите от ЕС. В предприятията им са заети около 7 млн. човека.⁷¹

При свободната конкуренция в ЕС, а такава са задължени да осигурят чрез съответните органи националните правителства и Европейската комисия, едрите ТНК ще печелят. Това се потвърждава и от досегашната практика. Много предприятия от банковата сфера, застраховането, добиващата и преработващата промишленост в страните от Централна и Източна Европа (СЦИЕ) бяха погълнати от големите ТНК, разположени в 15-те.

Проблемите на посочените страни не могат да бъдат решени чрез внос на чужди инвестиции. В СЦИЕ и досега се внасяха чужди преки инвестиции (ЧПИ). ТНК влагаха капитали предимно за да участват в приватизацията на държавните предприятия. Най-много капитали са вложени в Полша, Чехия и Унгария. Акумулираните ЧПИ през 2002 г. бяха: в Полша 45.1 млрд. дол., в Чехия 38.45 млрд. и в Унгария 24.4 млрд. дол.⁷²

Чуждестранните инвестиции в новоприетите страни в бъдеще ще се увеличават, но те не могат да бъдат решаващ фактор в преодоляване на трудностите им, в преодоляването на проблемите им. Досегашната световна практика показва, че ЧПИ стимулират икономическия растеж, но не се превръщат в ключов фактор. Известна е голямата роля на чуждия капитал в икономическото развитие на Китай. През 2001 г. там бяха внесени 45.8 млрд. дол., а през 2002 г. – 52.7 млрд. Частта на чуждия капитал във вложените средства в основен капитал в китайската икономика през 2001 г. беше 10.5%, а през 2002 г. – 10.1%,⁷³ като е доминиращо участието на държавата.

⁷⁰ Beijing Review, April 1, 2004, p. 23.

⁷¹ UNCTAD. World Investment Report, 2003. Policies for Development. National and International Perspectives. Geneva, 2003, p. 187-188; 222-223.

⁷² World Investment Report, 2003, p. 260.

⁷³ Пак там, с. 204; Beijing Review, March 13, 2003, p. VII.

Сериозни трудности се очертават пред селското стопанство както на промишлено развитите, така и на новоприетите в ЕС страни. Промишлено развитите държави от Съюза предоставят значителни държавни субсидии на производителите и износителите на селскостопански продукти - в края на 90-те години те възлизаха на 49% от доходите на селскостопанските производители. Субсидиите, които се предоставят на производителите и износителите от 15-те, няма да се изплащат в пълен обем до 2013 г. на тези от новоприетите страни и така те ще бъдат поставени в неравноправно положение.

Съпротивата срещу предоставянето на държавни субсидии за селскостопанските произведения в промишлено развитите държави обаче е много силна. Производителите от другите страни и най-вече от развиващите се, са в неравноправно положение и не могат да продават на световния пазар селскостопанската си продукция (памук, захар, млечни произведения и др.), въпреки че производствените им разходи са ниски.

Противоречията между промишлено развитите държави, вкл. и ЕС, и развиващите се страни по държавните субсидии са основната причина за провала на конференцията на СТО в Канкун, Мексико, през 2003 г. След това обаче преговорите продължиха, като се търсеха компромиси. Конференцията на министрите на страните-членки на СТО, завършила на 1 август 2004 г. в Женева, прие рамково споразумение. Развиващите се страни се съгласиха да намаляват вносните мита на промишлените стоки, а развитите държави – да съкращават субсидиите, а в бъдеще и да ги премахнат.⁷⁴ Това рамково споразумение се оценява като стъпка към успеха на международните търговски преговори от новия кръг, началото на който беше поставено през в Доха, Катар, 2001 г. Поетите ангажименти трябва обаче да се конкретизират и уточняват преди завършването на преговорите.

Евентуалното премахване на субсидиите, което не е изключено да стане през близките години, ще внесе определени корекции в отношенията между страните в ЕС - производителите от двете групи държави ще се изравнят на пазара. Дотогава обаче може да започне изграждането на мегазоната за свободна търговия между ЕС и МЕРКОСУР и на пазара на ЕС ще участват едри производители на селскостопански продукти и от Аржентина и Бразилия, чиито производствени разходи са ниски.

В повече от новоприетите страни, а също и в кандидатките – България и Румъния, съществува още един много остър проблем – този със заетостта. Армията на официално безработните е многобройна. През 2003 г. най-висока е нормата на безработицата в Полша – 19.2%. Много са и нерегистрираните безработни.

Безработицата и отсъствието на свободни работни места са причина потокът от емигранти, най-вече в промишлено развитите държави, вкл. и в

⁷⁴ БИКИ, 12.VIII.2004.

15-те от ЕС, да е много голям. Емигрантите напускат страните поради икономически натиск. Те са принудени да не се съобразяват с образованието и подготовката си, да се наемат на всякаква работа, която намерят.

По данни на ООН в света 175 млн. човека живеят извън държавите, в които са се родили или на които са граждани. Само през последното десетилетие на XX век те се увеличиха с 21 млн.. В 17 европейски държави регистрираните имигранти нараснаха от 15.8 млн. през 1988 г. на 21 млн. през 1998 г., а преведените от тях средства в родните им страни през 2002 г. възлязоха на 80 млрд. дол.⁷⁵

Съвременната емиграция от развиващите се страни и от държавите в преход в промишлено развитите държави не е и не може да бъде решение на проблема със заетостта. Това не е и крачка към създаване на пазар на труда в отделните регионални икономически групировки, в световната икономика, а засега е само начин за оцеляване.

Проблемите, които възникнаха с приемането на новите членове в ЕС, съществуват и в други икономически групировки. САЩ подписаха споразумение за създаване на зона за свободна търговия с петте държави от Централна Америка. След евентуалното ѝ изграждане корпорациите им ще се превърнат в още по-голяма заплаха за националните компании на латиноамериканските държави, които са по-малки и икономически по-слаби. Ето защо част от населението на тези държави е против изграждането на зоната. Против са и американските профсъюзи, тъй като се страхуват, че с това ще се засили прехвърлянето на производства от САЩ в тези държави, което ще доведе до увеличаване на безработицата. Работната заплата в тях е много по-малка, но и производителността е по-ниска (37% от американската).⁷⁶ Не достигат квалифицирани работници и необходимата инфраструктура.

Трудности възникват и при установяване на свободна търговия между две промишлени държави. САЩ и Австралия например подписаха споразумение за свободна търговия, което беше посрещнато със задоволство от американските производители на различни промишлени изделия. Голямо безпокойство обаче обхвана американските фармацевтични компании, които са изправени пред предизвикателството да плащат високи такси и да продават лекарствата си на по-ниски цени, тъй като цените се регулират съобразно австралийската програма за здравно осигуряване.⁷⁷

Регионалните интеграционните икономически групировки срещат трудности от различен характер. В АСЕАН са обединени страни, между които има и по-слабо развити – Бирма, Лаос и Камбоджа. В някои от тях

⁷⁵ Foreign Policy, Nov./Dec., 2003, p. 49-57.

⁷⁶ International Herald Tribune, Nov. 11-12, 2004.

⁷⁷ International Herald Tribune, Nov. 17, 2004.

съществуват конфликти на религиозна и етническа основа. Има и нерешени въпроси от миналото.⁷⁸

*

Икономическият регионализъм се развива ускорено. Интеграционните процеси в регионалните икономически групировки се задълбочават. Увеличават се групировките, които се стремят да създадат общ пазари и валутни съюзи. Те укрепват, а някои се обединяват в още по-големи икономически структури. Все повече от тях приемат държави, които са на различно равнище на икономическо развитие. Увеличават се и споразуменията за установяване на свободна търговия между групировките и отделни държави, между две и повече държави.

Регионалните икономически групировки установяват свободна търговия със страни и групировки от по-далечни региони. Европейският съюз повече от едно десетилетие полага усилия да изгради мегазони с държави от Северна Африка, Близкия изток и Латинска Америка. САЩ – най-голямата страна в НАФТА, се стреми да изгради мегазона и да установи свободна търговия с държави от Северна Африка, Латинска Америка и Азия. В процес на формиране е мощна регионална икономическа групировка в Югоизточна Азия. Засилва се и ролята на Китай. Конкурентната борба в световната икономика се изостря.

Икономическият регионализъм ще продължи да се развива и в бъдеще. Интеграционните процеси ще се задълбочават, а регионалните групировки ще укрепват, ще се създават все повече зони за свободна търговия.

10.I.2005 г.

⁷⁸ International Herald Tribune, Nov. 25, 2004.